

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Richardi Arsdekin Soc. Iesu S. Theol. Professoris
Theologia Tripartita Sive Resolutiones Polemicæ,
Speculativæ, Practicæ, Controversiarum, & Quæstionum,
etiam recentissimarum, quæ in Schola, & ...**

Missionarijs, & alijs animarum Curatoribus, & Theol. studiosis solerter
accommodatæ ...

Complectens copiosè Resolutiones Theologicas, etiam modernas, ad
praxim accommodatas

Archdekin, Richard

Antverpiæ, 1682

Caput 14. De Restitutione.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40873

516 Pars 3. tract. 5. cap. 14. De Restitutione.
conficiendo testamento Notarium loci publi-
cum adhibere, aut alium peritum & fidelem,
ut in singulis securius procedatur.

CAPUT XIV.

De Restitutione.

§. 1. *Quinam teneantur ad Restitutionem.*

1. **R**estitutio, est actus justitiæ quo repara-
tur damnum per injuriam alteri illatum.
Injuria autem est læsio juris alieni in re quam
possidet, vel ad quam possidendam jus habet.
Hinc si læsio sit contra solam charitatem aut a-
liam virtutem, non est sufficiens fundamen-
tum restitutionis. Injuria hæc aliquando est
materialis, quando quis bonâ fide causa fuit
damni illati, aliquando formalis, quando ma-
lâ fide, id est, sciens, vel scire negligens alte-
ri damnum intulit.

2. Non solus ille qui proximè damnificat ad
restitutionem obligatur, sed etiam illi qui ad
damnum alteri inferendum cooperantur. De
his ut Confessarius promptè possit judicare, se-
quenti versu aptè comprehenduntur.

*Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participians, mutus, non obstans, non manifestans.*

3. *Iussio* indicat eum, qui jubet vel mandat
damnum inferri, ad illius restitutionem teneri,
sive mandet expressè sive tacitè tantùm, v.g.
quando famulus ex verbo vel signo colligit gra-
minus ad restitutionem obligatur.

Non obligatur tamen qui absque ullo man-
dato

dato ratum habet opus suo nomine factum. Quia rati habitio præsens non est causa damni jam præteriti.

Neque mandans qui ante executionem mandatum suum revocavit, si id mandatario tempestivè innotuit. Quia tunc damnum non est illatum ex vi mandati, utpotè retractati. *Molin. Fil. Less. l. 2. c. 13.*

4. *Consilij* nomine intelligitur is qui suadendo, rogando, aut hortando causa efficax fuit damni illati, ac proindè in defectum exequentis ad restitutionem obligatur. Illi autem, qui pravum ejus consilium secutus fuit, consulens ad nihil tenetur, nisi dolosè ignorantem suadendo circumvenerit, juxta reg. jur. 62. in 6. *Nullus ex consilio nisi fraudulentum sit obligatur.*

Si consulens ante rei executionem consilium suum seriò revocaverit, & conatus fuerit factum impedire, probabile est excusari à damni illati restitutione: quia tunc damnificans præsumitur potiùs proprià malitià quam alieno consilio moveri, uti videre est apud *Bonac. Sa, Tanner. Dian. tra. 2. Miscel. 18. Et tract. 5. resol. 83.* Quamvis plures sint, qui contrarium tenent, præsertim quando eum cui damnum parabatur non monuit, ut sibi præcaveret.

5. *Consentiens, fautor, receptor, sive recursum præbens*, si cooperando efficax causa damni extiterit, illud pro sua parte resarcire tenetur. Talis est v. g. qui suo calculo vel suffragio verè causa fuit ut eligeretur indignus, vel ut aliquis dignus jure aut spe suà excidat: item qui sciens furem recipit & fovet, vel res furtivas coëmit. De his enim l. 3. dicitur, *Receptatores non minùs delinquant quam aggressores.*

6. *Palpo* dicitur, qui laudando, & adulando, vel

518 Pars 3. tract. 5. cap 14. De Restitutione.
vel etiam ignaviam exprobrando, aliquem animat ad damnum inferendum, qui ad restitutionem tenetur si efficaciter ad damnum cooperatus est.

7. *Participans* est, qui partem prædæ recipit, aut cooperatur, v.g. agendo pro fure excubias, advehens instrumenta quibus res aliena auferatur. Excusantur tamen illi si metu gravioris mali adacti ponunt istiusmodi causam ex se indifferenter, v.g. scalam fenestæ admoveant ex qua per accidens alterius damnum consequitur. Quia non sunt causa moralis talis damni, juxta principium 15. quod supra tract. 1. tradidimus.

8. Qui concurrunt ad damnum *privativè*, *mutus* sive *silens*, *non obstands*, *non manifestans*, tenentur ad restitutionem quando ratione pacti, aut officij ex justitia damnum impedire debent, ut docet *S. Thom.* 22. q. 62. a. 7. Tales sunt Principes, aut Magistratus, qui possunt, & negligunt impedire, latrones, milites, aut alios grassatores, qui subditis damna inferunt. Item tutores, & administratores bonorum non impediunt damna pupillorum, aut aliorum quorum curam susceperunt. Denique famuli, qui negligunt arcere furem extraneum domini sui horreum, domum, aut cubiculum ingredientem.

9. Prædicti omnes non obligantur ad restitutionem, si non sit moraliter certum eorum mandatum, consilium, aut cooperationem in damnum efficaciter influxisse, sic ut sine illis non fuisset illatum. Quia in materia justitiæ vel maximè, melior est conditio possidentis, uti ostendimus p. 1. princ. 3. & ita docet *Bonac. Tamm. Diana, Lessius de just. hic c. 13. d. 4.*

10. Probabile est Parochum aut alium Confessarium, qui ex negligentia vel ignorantia, cum

cum debuit, omisit poenitentem de restitutione facienda monere, non obligari in poenitentis defectum ad restitutionem faciendam. Quamvis enim non admonendo graviter peccaverit contra officium Confessarij non instruendo poenitentem, non tamen contra justitiam & ius alicujus tertij: nisi tamen ex malitia restitutionem positivè dissuaderet, aut impediret. Ita *Bonac. Less. Laym. l. 3. tr. 4. c. 7. contra Navar. Angel. &c.*

11. Si plures concurrant ad damnum sine mutuo consensu, sed quisque seorsim, non plus tenentur singuli restituere, quam sit damnum quod per se intulerunt. Si autem cum mutuo consensu & auxilio id fecerunt, singuli tenentur in solidum totum damnum refarcire. Quia singuli sunt causa totius damni, quod non fuisset illatum nisi ex confidentia in mutuo auxilio. *Vasquez, Molin. Fil. Bonac. hic d. 1. q. 2. p. 11.*

12. Quando actio injuriosa fuit *lucrativa*, primo loco tenetur rem ablatam restituere is apud quem exstat, aut qui malâ fide rem absumpsit: illo autem non restituente reliqui qui adjuverunt obligantur. Quando autem actio non fuit *lucrativa*, uti fit in mutilatione, incendio, destructione, tunc primò obnoxius est restitutioni qui fuit causa primaria damni, uti mandans, vel executor. Quod si illi non velint, vel non possint restituere, tenentur reliqui cooperatores. *Cajet. Laym. Bonac. Navar. c. 17. &c.*

13. Quando damnum passus, causæ principali condonavit, liberantur etiam minùs principales, non contra, uti cum alijs docet *Laym. l. 3. t. 2. c. 6.*

14. Qui alium impedivit ab aliqua re obtinenda, quæ non erat illi debita ex justitia, v.g. ab officio vel beneficio, absque vi vel fraude, non tenetur ad restitutionem, quamvis si ex odio fecerit

520 Pars 3. tract. 5. cap 14. De Restitutione.
fecerit graviter peccaverit. *Vasquez, Sa, Bonac. &c.*

15. Si autem id fecerit per vim, fraudem calumniam, mendacium, tenetur compensare damnum juxta spem & probabilitatem quam alter habuit illud bonum obtinendi, secundum judicium & arbitrium prudentis viri. Quia quilibet habet ius, ne per media illicita à sua spe, aut petitione justa deiciatur. *Lessius, Bonac, Molin. tom. 1. d. 135.*

16. Quando bona restituenda, aut debita sunt incerti Domini, vel ad eum non potes accedere, si ea teneas absque delicto, post adhibitum frustra conatum restituendi vero Domino, probabile est quod possis ea tibi retinere; idque tutum in praxi affirmat *Diana p. 2. t. 3. mis. r. 5.* quamvis cum *D. Thoma* plures sentiant danda esse pauperibus.

17. Quod si conscius es te ea habere ex delicto, v.g. furto vel usura, teneris absolute illa in pauperes, aut alia opera pia erogare. Quia tunc optimo quo potest modo, fieri debet restitutio, ut cum nequeat corpori, saltem animae veri Domini sit proficua, uti docet communis sententia apud *Laym. aliasque.*

§. 2. Quid restitui debeat à Possessore, aut damnificatore bona, aut mala fidei?

1. **S**I Possessor bonæ fidei postea intelligat rem esse alienam, tantum tenetur eam restituere unà cum fructibus ex ea perceptis si extant, vel quantum ex ijs factus est locupletior, si consumpserit. Ratio, quia possessor bonæ fidei non tenetur ratione injustæ acceptionis, sed tantum ratione rei acceptæ, & possessæ, ergo non tenetur plus restituere quàm ex ea possideat. Exempla

pli gratiâ, vestem à fure tibi donatam bonâ fide accepisti, & attrivisti. Dominus postea compareret, tantum illi teneris restituere vestem attritam, & tantum insuper quantum tuo vestimento perpercisti, etiamsi vestis attrita serica, & valde pretiosa fuisset. Quod si vestem illam non dono accepisti, sed pretio emisti, nihil præter vestem attritam est restituendum. Si autem sine tua culpa *perdita* aut ablata est, ad nihil omnino teneris. Ratio horum, quia nihilo factus es ditior: quæ doctrina alijs materijs facile potest applicari. Ita *Bonac. Laym. l. 3. tr. 2. c. 3.* alijque passim Doctores.

2. Qui bonâ fide fecit contractum quem postea deprehendit esse *usurarium*, tantum tenetur restituere alteri id in quo ipse indè factus est ditior: *Laym. supra. &c.* Eadem ratione, si quis bonâ fide *vendidit* rem alienam, dono sibi datam, *v. g. vestem de qua supra,* debet acceptum pretium restituere, nisi tamen ipsa vestis apud alterum reperiatur; hæc enim Domino restitui debet, non pretium. *Molin. Vasq. Lessius l. 2. c. 14. d. 1.* Quod si rem tibi donatam alteri gratis donasti, aliam non donaturus, ad nihil teneris, nisi forte ex charitate Domino indicare ubi res extet. *Bonac. Trul. &c.* Quia indè non es factus ditior, cum nihil habeas in rebus tuis quod alias non haberes.

Simili modo, si rem ipse bonâ fide emisti & postea *vendidisti* absque lucro, nihil teneris restituere, sed solus ille apud quem res extat, *Molin. Less. contra Vasq. &c.*

3. Notandum hic est, *fructus* qui ex aliena re possunt provenire, alios esse fructus naturales ipsius rei, ut foetus animalium, fructus arborum &c. & hi unâ cum re Domino cedunt, censentur

tur enim esse pars aliqua rei fructiferæ : alij autem sunt fructus meræ industriæ quos res ex se non parit, sed tantum ad illos acquirendos adhibetur per modum instrumenti, v.g. frumentum alienum alio deportatum cum lucro vendidisti, vel pecuniam alienam ad negotiationem adhibuisti, non teneris hunc fructum, sive lucrum restituere. Quia non est fructus alienæ, sed tuæ industriæ.

Prædicta pænè omnia fundantur in lege naturæ, quæ declaratur regulâ juris 46. in 6. *Locupletari alius non debet cum alterius jactura.* Et l. non hoc. ff. de condict. ind. *Naturâ æquum est neminem cum alterius detrimento fieri locupletiozem.* Ex quibus in praxi alij casus deducuntur.

4. Quoad possessorem, sive damnificatorem *mala fidei*, debet universaliter ita restituere ut ponat æqualitatem cum jure alterius, & ipse ex delicto suo & mala fide lucrum non faciat. Est autem malæ fidei possessor qui rem injustè possidet, sciens, aut per crassam seu mortalem ignorantiam scire negligens, jus sibi non competere.

5. Si res apud malæ fidei possessorem casu fortuito perijt, etiam peritura etiamsi apud Dominum mansisset, in foro conscientie nihil restituere tenetur. Ratio, quia non tenetur ratione rei acceptæ, cum ex ea nihil possideat, neque ratione injustæ damnificationis, cum ipse istius damni fortuiti causa non fuerit, uti hic supponitur.

6. Si tamen eam dolo absumpsit, aut per negligentiam crassam sive mortalem perdidit, etiamsi aliàs apud Dominum peritura fuisset, tenetur illius æstimationem Domino præstare. Ratio, quia in hoc casu obligatur titulo injustæ damnificationis *Less. Laym. &c.*

7. Plerumque injustus malæ fidei possessor, aut damnificator, non tantum tenetur restituere rem ablatam, & fructus perceptos, detractis suis expensis, sed etiam compensare Domino damnum emergens, aut lucrum cessans ex rei carentia. Quia per injustam ejus detentionem est vera causa talis damni, etsi ipse parum aut nihil ex ea percepisset. *Laym. l. 3. tr. 2. c. 4. n. 7. &c.*

8. Si rei alienæ dum malâ fide detinetur pretium augeatur, Domino augetur, ac proinde illud etiam augmentum debet Domino restitui, *Laym. supra.*

9. Probabile est eum qui in extrema necessitate consumpsit rem alienam, non tantum sibi commodatam, sed etiam ante eam necessitatem furto acceptam, non teneri postea, etsi possit eam compensare. Quia furtum non ademit illi ius quod quisvis habet ad consumendam rem alienam in extrema necessitate. *Hurt. Cou. Palans, Diana, contra Vasq. Lessium &c.*

Queritur ex his primò: Quid dicendum de eo, qui cum vidisset domum agricolæ à militibus iniquè spoliari, abstulit ipse duas vestes valentes 15. florenis, hac ratione ductus, si ego non auferam alij certò rapient.

Resp. Si accepit animo restituendi Domino, rectè fecisse; quod si contingat postea Domino restitui non posse, neque tenebitur etiam pauperibus restituere, ut docet *Layman* ex probabili multorum sententia. Si autem abstulit sine animo restituendi peccavit, & à restitutione non excusatur. Quia uti milites, ita ipse invito Domino rem alienam occupavit.

Queritur 2. Quid judicandum de eo qui in navi frumentum, aut annonam alienam furto absumpsit, quando postera die in navi omnia ex-

ceptis

ceptis hominibus submerguntur, aut diripiuntur. Resp. teneri ad restitutionem. Quia cum semel ratione rei injustè acceptæ fuerit obligatus, per eventum fortuitum postea subsequenter non absolvitur.

§. 3. Qualiter restituendum pro homicidio s. stupro, adulterio, fama &c.

1. **Q**ui alium injustè occidit, aut læsit, tenetur restituere omnia damna pecuniaria, quæ læsus, ejusque hæredes, uxor, aut parentes patiuntur ratione injustæ occisionis, aut mutilationis. Quia horum omnium causa injusta fuit. Tales sunt primò impensæ in medicos, medicamenta, famulos, & alia ægro necessaria, detractis ijs quæ sanus fuisset consumpturus. Secundò lucrum cessans ex opificio, aut officio quod læsus nequit exercere, quantum scilicet prudentis arbitrio spes lucri valebat, detractis expensis, quæ in suam sustentationem consumere solebat. Mortuo autem occisore hæc omnia hæredes præstare tenentur. Non tamen probabiliter solvere debita occisi: Quia occisor illorum causa non fuit. *Laym. hic, alijque.*

2. Si læsus interfectori omnia remisit ante obitum, ille hæredibus, uxori, & cæteris ad nihil tenebitur. Quia ius quod hi, tantum ratione occisi, acquirunt, jam remissum est.

3. Qui ab alio fuit provocatus ad pugnam, non tenetur ad restitutionem. Quia alter provocando liberè fecit illi potestatem ut pro viribus agat ad vitam sibi auferendam. Adeoque obligationem illam ultrò ipsi tunc remisit. Idem dic de eo qui injustum invasorem occidit, etiam si per levem contumeliam, aliquam ei invadendi occasionem præbuisset.

4. Pro

4 Pro ipsa vita, membro, cicatrice, nihil in rigore restituendum, sed venia tantum petenda. Quia sunt bona ordinis superioris, quae pecuniâ aestimari nequeunt, ita *Less. Laym. &c.* contra *Sotum, Sylvest. &c.* Consultum est ut Confessarius occisori imponat missas & eleemosynas pro anima occisi.

5. Quoad *stuprum*, qui virginem invitam defloravit, tenetur vel eam ducere, vel compensare damnum inde secutum, arbitrio viri prudentis; pro ipsa præcisè virginitate nihil est restituendum. Hinc si stuprum mansit occultum, aut Matrimonium æquè opulentum non impedivit, aut cum virginis consensu absque vi, vel fraude, vel Matrimonij promissione, patratum fuit, stupratori nulla restitutio incumbit. Quia in hoc casu volenti non est facta injuria; neque in prioricaſu damnum illatum est. *Less. Bonac. Trul. &c.*

Idem est de eo, qui virginem solis blanditiis & precibus in consensum inflexit: nisi tamen preces fuerint conjunctæ cum minis, aut metu reverentiali, qualis solet esse ancillæ erga Dominum. *Trul. &c.*

6. *Adulter & Adultera* tenentur refarcire damnum quod legitimæ proli ex adulterio nascitur. Non tenetur tamen ordinariè adultera declarare quod proles sit spuria, cum sua infamia, & domestica cum viro discordia. Quia bona fortunæ quibus privatur legitima proles debent cedere bono famæ, quo mater privaretur, cum hoc sit altioris ordinis. Nec proles tenetur matri affirmanti se spurium esse, fidem adhibere.

Conari tamen debet mater quantum potest aliâ viâ damnum compensare, v.g. in utilitatem legitimæ proliſ familiam diligentius administrando,

§ 26 Pars 3. tract. 5. cap. 14 De Restitutione.
do, de bonis propriis plus illi quam spurio distri-
buendo, denique, si idoneus sit, spurium indu-
cendo ut relicta hæreditate fiat Ecclesiasticus,
vel Religiosus. *Laym. l. 3. tr. 3. p. 1. c. 14. Fil.
Trul. &c.*

7. Eadem cum proportione dicenda sunt de
adultero, quem contingit facilius à restitutione
excusari, sive quia damnum ab adultera com-
pensandum credit, sive quia rarò potest certò
scire spurium à se, non ab alio, procreatum esse.
Bonac. Trul. Less. l. 2. c. 10. d. 6.

8. Pro læsione *famæ*, æqualis fama restituenda
est. Quando ea reddi non potest, non teneris per
pecuniam aut alia bona inferioris ordinis illam
compensare, & idem est de alijs bonis spiritua-
libus. Potes tamen per sententiam judicis ad ta-
lem restitutionem obstringi

9. Si ex detractioe *famæ* sequantur alia dam-
na fortunæ, v.g. impediendo ab officio, benefi-
cio, lucro &c. detractor obligatur ad æstimatio-
nem damni secuti ex morali prudentum judicio,
uti patet ex dictis §. 1.

10. Revelare alterius crimen quod notorium
est, jure, *famâ*, vel facto, etiam in alio loco ubi
ignoratur, non est contra justitiam. Secus est de
crimine in privata domo coram paucis commil-
so. Quia qui hoc admisit, nondum ad *famam*
suam alio loco jus amisit.

11. Illicita est compensatio *famæ* talis, ut si
aliquis tuam *famam* læserit, tu possis vicissim
illum infamare. Quia illa esset manifesta vin-
dicta, quam nemo privatâ autoritate exercere
potest. Si tamen nequeas injustam infamiam ali-
viâ avertere, licitum est aliquem alterius defec-
tum occultum propalare, v.g. quod antea fuerit
deprehensus in mendacio, aut perjurio. Quia hoc
tantum

tantum est cum modamine inculpatæ tutelæ famam suam defendere.

12. Si quis suadendo aliâve ratione Religiosum ad apostasiam induxit, tenetur ex justitia illi reditum suadere, & Monasterio aut Collegio compensare commoda, quæ ex illius bonis, aut industriâ proventura videbantur.

Qui conscius obligationis potest in vita restituere, non vult tamen id præstare nisi in articulo mortis, aut post mortem per hæredes, absolvi non potest. Quia habet actualem voluntatem perseverandi in statu peccati. *Bonac. Salas. Laym. Tral. c. 14. d. 11.*

§. 4. *Quanam excusent à restitutione?*

EX parte *Creditoris* regula generalis est, primò; Quando cumque creditor rationabiliter contentus esse debet ut restitutio differatur, potest ea differri, licet creditor ille sit invitus. Quando autem contentus esse debeat, colliges ex dicendis. Ita cum communi *Scotus, Navarrus, &c.*

2. Si creditor cui facienda est restitutio, ostenderit saltem implicite se obligationem illam remittere, v.g. reddendo vel lacerando chirographum, per hoc remissa esse censetur, modò id fecerit liberè, non verò vi, metu, aut fraude inductus.

3. Si solutio æquivalens præstita sit alteri, cui creditor erat obligatus, excusat debitorem in foro conscientie, modò cautela adhibeatur ne creditor cogatur denuò solvere, *Bonac. &c.*

4. Si creditori facta est compensatio per operam, aut expensas in procuracione officij, aut beneficij æquivalentis.

5. Omitti potest restitutio quamdiu constat quod

quod creditor sit pecuniâ, v. g. mutuo datâ, abusus ad grave peccatum, nisi ex omissione illa gravius malum timeatur.

Ex parte *Debitoris*, primò excusatur in foro conscientiæ à compensatione damni, qui illud intulit sine gravi culpa Theologica, id est, sine peccato mortali, nisi aliud pactus sit, vel inde factus fuerit dicitur. Hinc excusantur à restitutione damni, qui in subita ira alium occidit sine advertentia sufficienti ad peccatum mortale &c.

Qui autem advertens ex sua actione periculum damni secuturi, omittit in eo præcavendo diligentiam, quam homines similis conditionis adhibere solent, tenetur compensare damna, quæ inde actu sequuntur. In foro autem externo tantum habetur ratio culpæ juridicæ, quæ dividitur in latam, levem, & levissimam, neque requirit offensam mortalem ut cogat ad restitutionem.

2. Excusatur qui ad restituendum est impotens servatâ status sui justâ decentiâ, v. g. vir nobilis non tenetur vendere suos equos, & dimittere famulos: nec civis primarius abiicere se ad artem mechanicam: nec mechanicus artis suæ instrumenta divendere, sed sufficit per partes tantum solvere quantum supra statum lucrari potest. Nisi tamen illi suâ culpâ, & per vitam prodigam ad illam status sui amissionem devenierint. *Bonac. Laym. &c.*

Adde, nisi ipse Creditor ex dilatione solutionis æquale damnum subire cogatur. Debet enim debitor potius illud incommodum sustinere quam creditor, cum res debita ad illum iure pertineat. Et idem dicendum est, si status debitoris conflatur, non ex rebus propriis, sed à creditore acceptis. Has enim restituendo, tantum censetur

cenfetur debitor ad statum proprium & suis medijs convenientem redire.

3. Excufatur debitor si nequeat restituere absque periculo animæ suæ, vel suorum, v.g. restituendo filias quæstui meretricio, filios latrocinij, seipsum desperationi &c.

4. Si non possit restituere absque periculo vitæ, aut notabili jacturâ suæ famæ. Quia non tenetur plus damni sustinere solvendo, quam alteri inferat omittendo.

5. Si restituendo debeat creditor subire damnum notabiliter gravius quam sit ipsum debitum, etiamsi fuisset contractum ex delicto.

6. Quando rem teneris restituere pauperibus, potes illam tibi applicare; si juxta tuum statum sis pauper. Quia ipse debitor non debet esse deterioris conditionis quam alij pauperes. *Laym. &c.*

7. Excusat juxta leges *Cessio bonorum*: Jure enim constitutum est, ut qui tam multa contraxit debita ut nequaet satisfacere, possit bona sua relinquere in manibus creditorum, & sic manere liber, etiam in foro interno, retentis tantum artis suæ instrumentis, & rebus ad sustentationem necessariis. Si tamen postea redeat ad pinguiorem fortunam ad restitutionem obligatur. Ex lege, *cum & filij qui boni. Navar. Less. Bonac. &c.*

8. Denique à restitutione famæ *in super* excusaris, si ab eo quem infamasti pari modo sis infamatus. Si fama aliter sit recuperata. Si infamia jam abit in oblivionem. Si crimen occultum quod propalasti postea aliâ viâ factum sit publicum. Aut si illius, cujus crimen aperuisti, alia ejusmodi crimina sint satis publica; tunc enim illius famæ parum aut nihil cenfetur imminuta.

Quæres. An pro debito quod non restituitur aut soluitur, licita sit compensatio, quando debitum non est certum, sed probabile, tantum? Negat merito sententia communis. Quia una ex conditionibus requisitis ad justam compensationem dicitur esse, quod debitum sit liquidum, id est, de illo certò constat, vel saltem iudex declaraverit ad illum pertinere: & ita docet Vasquez, Molina, Suarez, Thomas Sanchez, Lessius lib. 2. de iustitia cap. 12. num. 58. & plures alij quos refert Diana p. 11. tract. 10. resol. 16. Circa hanc resolutionem notari possunt considerationes quas movet Card. de Lugo de iust. disp. 16. sect. 5. n. 97. ubi sic concludit: Quotiescunque ergo probabilitas versatur circa ipsum compensationem, possum licitè compensare occultè debitum sequendo aliquam opinionem probabilem, quæ dicat, non solum rem esse meam, sed me posse licitè uti compensatione: & quoad hoc, inquit, omnes debemus convenire.

Strictior esse videtur opinio Matthæi de Moya in select. questionum parte altera ad Tract. 6. disp. 4. quest. 1. pag. 326. ubi sic ait: Quando ex utraque parte militat opinio probabilis, alia debitori, alia creditori favens, circa ius, vel circa factum ex cuius probationibus resultat opinio probabilis docens iudicem posse rem actori applicare, non obstantibus probationibus pro reo factis, tunc, opinio media mihi placet. Nimirum, quoties opinio utrique parti fuerit probabilis, vel sua cuique probabilior, ut frequenter evenit, licitam esse compensationem, non in toto, sed in medietate. Ratio est, quia quando ius duorum ad eandem rem est æquale, debet æquale esse utriusque emolumentum: in hoc enim nulli fit injuria, nullusque rationabiliter in ius esse

esse potest, cum eadem sit utriusque fors, & unusquisque exponatur eidem periculo amittendi partem re verâ sibi competentem, vel fortunæ laerandi, quæ ad alium etiam pertinebat. Ergo iustitia, quæ æqualitatem amat, rem inter utrumque dividendam dicitur. Hæc ulterius *Moya* pluribus confirmat, quæ loco citato expendi possunt.

Quomodo possit Catholicus excusari à restitutione bonorum Ecclesiasticorum, eorumque fructibus male perceptis, vide supra part. 3. tract. 2. cap. 5. Et quis possit dispensare, & sub qua conditione ut Laicus talia bona retineat, *ibid.* Denique, an & cui restituendum pretium simoniacè acceptum, vide tract. 5. cap. 12. de simonia.

Quomodo per compositionem cum Pontifice possit aliquis liberari à restitutione, quando bona sunt incerti Domini, aut quando hic propter hæresim, aut aliud grave delictum, meretur in penam isto debito privari, videri potest, si res exigat, apud Lessium de just. lib. 2. cap. 16. dubit. 11.

A P P E N D I X

Quando teneatur ad restitutionem Iudex, Advocatus, & Testis: & de forma in Iure procedendi.

Iudex qui condemnat reum vel ex privata scientia, vel ex cognitione per injuriam exorta, tenetur ad restitutionem sive hæredibus, sive alijs quibus per hoc damnum intulit. Ita *Narrus cap. 18. n. 59.* *Sotus de secreto, membro 3. q. 1. n. 5.* *Lessius de Iure lib. 2. cap. 29. dubit. 18.*